

AANDACHT VOOR AMBACHT

Het Zuiderzeemuseum ziet het als zijn taak om met zijn historische collectie als uitgangspunt ook naar de toekomst te kijken. Het combineert daarbij de historische collectie met hedendaagse design. In het afgelopen jaar, het Jaar van het doen, gebeurde dit op het gebied van het ambacht, met als hoogtepunt de tentoonstelling NIJVER|heden, samengesteld door Rianne Makkink en Jurgen Bey van Studio Makkink & Bey. Wat gebeurde er allemaal tijdens het Jaar van het doen en wat is daar de betekenis van voor de toekomst? Op het symposium Me Craft / You Industry, op 27 januari 2012 georganiseerd door Premsele, het Nederlands Instituut voor Design en Mode, werd de betekenis van het ambacht voor de toekomst verder uitgediept.

Om de verschillende aspecten van de collectie recht te doen, legt het Zuiderzeemuseum sinds afgelopen jaar accent op vijf centrale onderwerpen – ambacht, water, tijd, erfgoed en regio – die elkaar zullen afwisselen. In het afgelopen Jaar van het doen konden de bezoekers, naast de tentoonstelling NIJVER|heden (Afb. 3), werk van studenten van het Sandberg Instituut geïnspireerd op oude ambachten zien en ontwierp Richard Hutten de Zuiderzeestoel. In het buitenmuseum stond iedere maand een ander ambacht centraal waar bezoekers zelf actief mee aan de slag konden. Zo vormden bezoekers in de Maand van het smeden, onder begeleiding in een Smeedlab, zelf op een aambeeld ijzer om tot een eigen naamplaatje.

Het publiek blijkt zelden onverschillig voor de interactie tussen nieuwe

vormgeving en historisch vakmanschap, zoals het museum aanbiedt. Zo zegt een bezoeker over de tot in het voorjaar 2011 gehouden tentoonstelling HUIS|stijl: *“Vaardigheden en ambachten verdwijnen uit de maatschappij. Juist vanwege de aandacht hiervoor gaan we vaak naar het Zuiderzeemuseum.”*

NIJVER|heden

Het grootste project tijdens het Jaar van het doen was de tentoonstelling NIJVER|heden. Het Zuiderzeemuseum vroeg gastcuratoren Rianne Makkink en Jurgen Bey van Studio Makkink & Bey om op eigen wijze het verhaal van de Zuiderzee te vertellen. Zij focussen op de periode na de afsluiting van de Zuiderzee (1932), een periode waarin er een transformatie plaatsvond in de lokale economie en cultuur van het

gebied. Zout water werd zoet. Doordat de visserij werd geminimaliseerd, moest een aanzienlijk deel van de bevolking op zoek naar andere manieren om hun brood te verdienen, zoals landbouw en kleinschalige industrie. De tentoonstelling is opgebouwd rond drie thema's die verbonden zijn met de polder, de industrie en de geschiedenis van de Zuiderzee. Het eerste deel, GROND|heden, gaat over de verwerking en het dubbelgebruik van grondstoffen. De Noordoostpolder, nog geen eeuw oud, is een goede plek om met een kritische blik te kijken naar het gebruik van energie en reststoffen. NIJVER|heden, het tweede deel, toont hoe de lokale handels- en ondernemersgeest zich hervond in kleinschalige fabriekjes tussen de woonhuizen in, waar de kuiper een houthandel begon en de scheepssmederij voortaan

HET ZUIDERZEEMUSEUM IN HET JAAR VAN HET DOEN

I. Vermeulen

plaatconstructies maakte. Het derde thema, WONDER|heden, vertelt hoe de wisselwerking tussen culturen kan leiden tot innovatie.

Makkink & Bey tonen 28 hedendaagse ontwerpers die zich verdiepen in de drie verschillende thema's. Hun actualisering van kleinschalige productieprocessen toont aan dat de oude technieken een innovatieve waarde hebben. Jurgen Bey zei daarover: *"Jonge ontwerpers ontwikkelen nu zelf apparatuur waarmee ze hun producten efficiënt en in een kleine oplage vervaardigen. Die nieuwe mechanisatie leidt tot producten die - al zijn ze in serie gemaakt - er toch anders uitzien dan wanneer ze geheel automatisch waren gemaakt."*

Door maatwerk te leveren, kan deze manier van ontwerpen en produceren een bijdrage leveren aan maatschappelijke vraagstukken.

De tentoonstelling NIJVER|heden is veelvuldig in de pers besproken, zo werd er over geschreven in het Financieel Dagblad, De Volkskrant en NRC. Ook vanuit de museum- en

designwereld bleek er grote interesse. De tentoonstelling is behandeld in het Jaarboek Dutch Design en Jurgen Bey heeft als 'keynote-speaker' de tentoonstelling geanalyseerd tijdens het Museumcongres in Leiden afgelopen oktober 2011.

Me Craft / You Industry

Premisla organiseerde het symposium 'Me Craft / You Industry' als inhoudelijke discussie aan het einde van het themajaar. In de visie van Makkink en Bey, die ook ten grondslag ligt aan het symposium, is nijverheid in te zetten om het industriële landschap, het werklandschap, mee vorm te geven en te werken aan kleinschalige, lokale innovatie en industrie. Een werklandschap dat lijkt op dat van de dorpen aan de Zuiderzee in de jaren dertig. Nederlandse en internationale sprekers, zowel wetenschappers, filosofen als vormgevers, gingen met elkaar in gesprek rond verschillende thema's: nieuwe ontwikkelingen in

organisatie, grondstoffen, productie en infrastructuur.

Autarkie vs. industrie

Tijdens het symposium hield filosoof Henk Oosterling een pleidooi voor vakmanschap. Hij noemt deze vaardigheden 'reflectief', zowel reflectief als actief, en daarmee dubbel waardevol. Zonder vakmanschap missen we de zelfredzaamheid om tegenslagen te verwerken. Om onze 'footprint' zo klein mogelijk te houden, bepleit Oosterling een werklandschap op kleine schaal. Een vorm van autarkie in een groep die in staat is de benodigde producten te maken. Het werk Autarky van Studio Forma-Fantasma (Afb. 2) sluit aan bij het idee van Oosterling. Deze installatie draait om een zelfvoorzienende gemeenschap, gebaseerd op een Siciliaans dorp. Containers, potten, kommen en lampen werden vervaardigd uit etenswaren en natuurlijke restproducten.

Pieter Tordoir keek dan weer vanuit de economische geografie en stedelijke planning naar de bredere structuren. Hij wees op de grote veranderingen in ons werklandschap: tegenwoordig werkt nog maar 2,5% van de bevolking in de landbouw en 8% verricht handmatige arbeid: de overige bijna 90% werkt in de dienstverlening, een tendens die zich nog verder zal doorzetten. Er zijn grote technische landschappen ontstaan, bijvoorbeeld havengebieden en luchthavens, waar relatief weinig mensen werken en veel geautomatiseerd is. Deze industriële gebieden leefbaar en aantrekkelijk te houden is, wat hem betreft, de grote uitdaging.

Makking & Bey zien de kleine industrie - nijverheid - juist terugkeren naar de woonomgeving, zoals dat eerder in de Zuiderzeedorpen ook het geval was. Zij voorzien dat er een industriële periode aanbreekt waarin wonen en werken weer dicht bij elkaar komt. Productie vindt in dat geval direct bij de afzetmarkt plaats, wat een aanzienlijke tijds- en energiebesparing kan opleveren. Bovendien ontstaat er zo een grotere diversiteit binnen de stedelijke arbeidsstructuur.

Meer ambachtlieden en creatieve werkplaatsen in de stad bieden een dynamische aanvulling in de op diensten gerichte steden, waarmee ze zichzelf in de toekomst zelfs onmisbaar kunnen maken.

Social Design

Een veel aangehaalde definitie van ambacht is die van de Amerikaanse socioloog Richard Sennett. In zijn boek *'The Craftsman'* definieert hij ambacht, in tegenstelling tot vakmanschap, als een sociaal proces. Zo ziet hij ambachtelijkheid als reactie op de steeds onpersoonlijk worden de virtuele samenleving. Ambachtlieden ontwikkelen hun specifieke ambachtelijk-technologische vaardigheden in een gedeelde werkplaats of een laboratorium waarbij de interactie met anderen zorgt voor een kruisbestuiving van kennis en vaardigheden. De IJslandse softwareontwikkelaar en schrijver Smári McCarthy stelt dat de menselijke interactie in de industrie nu marginaal is. Volgens hem is het tijd voor een grote doorbraak waarbij er een *'peer-to-peer'* structuur voor design ontstaat. Hij vergelijkt dit met het ontstaan van Napster, een *'peer-to-peer'* muzieksite waarmee iedereen zijn eigen CD's kon branden. Het wachten is op een *'Napster moment'* voor het maken van je eigen producten, waarbij professionele designers en amateurs informatie en technieken uitwisselen. Tijdens het debat werd hier een kanttekening bij geplaatst door Dries Verbruggen van Unfold (Afb. 1), die stelde dat design meer te vergelijken valt met het zelf muziek maken, dan met muziek downloaden. Dit idee kan worden verbonden

met de toenemende aanwezigheid van customizing. Consumenten willen en kunnen steeds meer hun eigen stempel zetten op het eindresultaat, een persoonlijk object of belevenis. Tegelijk blijkt de vrijheid om het ontwerp naar eigen geschiedenis te kleuren vaak moeilijk in te vullen. Hier lijkt een waardevolle rol weggelegd voor de vormgever. Zo ontwikkelde Trikoton een breimachine die wordt bestuurd door middel van stemgeluid. Dit idee is ook al verder commercieel uitgewerkt: je kunt via een website een geluidsfragment opgeven, waar een trui of das van wordt gebreid in een breifabriek in Oost-Duitsland. Het eindproduct is uniek en vertelt een persoonlijk verhaal voor diegene die het geluidsfragment heeft ingezonden. Opmerkelijk is dat klanten het idee van de stemgestuurde breimachine erg leuk vinden, maar via de website vaak naar vooraf gedefinieerde keuzemodellen vragen, bijvoorbeeld op basis van geluid op muziek die zij leuk vinden.

Natuurlijk ingrijpen

De tentoonstelling NIJVER|heden liet het werk van een aantal vormgevers zien die het verloop van natuurlijke processen analyseren en toepassen. Zo onderzocht Sonja Bäuml in haar werk Crocheted Membrane hoe bacteriën groeien op de huid onder invloed van temperatuur. Deze

onderzoeksgegevens vormen de basis voor een ingenieus haakpatroon: op de plekken waar de huid warmte verliest, is het haakwerk dichter en fijner; op warme plekken heeft het een meer open structuur. Waarom geeft het werk van Bäümel de kijker een bevreemdend, unheimisch gevoel? Wat zegt dit over de rol van designers in het vormgeven van biologische systemen?

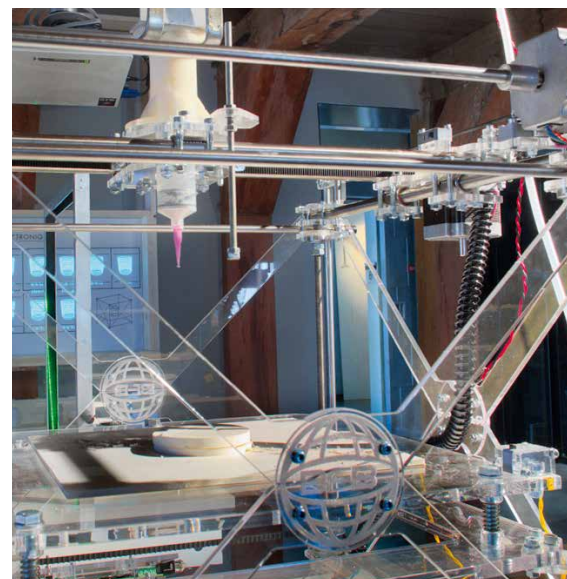
Fiona Raby van het duo Dunne & Raby stelt dat de manier waarop we de natuur ondergaan anders is dan de manier waarop we technologie beleven. De afstand tussen de gewone mens en vaak ingewikkelde nieuwe technologieën wordt steeds groter. Juist kunstenaars en vormgevers kunnen met reflectie en speculatieve toekomstscenario's een interessante bijdrage leveren aan het debat over de toepasbaarheid van de wetenschap. Als de wetenschap op haar beurt interesse toont in de zienswijze van vormgevers en die terugkoppelen in het voortschrijdende onderzoek, dan kan een spannende wisselwerking ontstaan.

Het Zuiderzeemuseum heeft met NIJVER|heden een tentoonstelling neergezet die de vinger legt op een aantal tendensen dat op dit moment speelt. Actieve of zelfs autarkische gemeenschappen, nieuwe meer klimaatneutrale materialen en de steeds verder gedigitaliseerde maatschappij zijn onderdeel van het

debat. Het Zuiderzeemuseum is er goed in geslaagd om deze wereldwijde zorg en discussie op een esthetische en zorgvuldige manier gezicht te geven. Het is interessant om over vijf jaar te kijken welke ontwikkelingen werkelijk plaatsvinden en hoe het voortschrijdende inzicht zich heeft ontwikkeld. Het Zuiderzeemuseum kan in 2016, als start van een nieuwe cyclus van zijn vijf vaste thema's, opnieuw het platform zijn waarop verschillende visies en onderzoeken elkaar ontmoeten en aanspreken. Hoe zal het museum dan opnieuw de verbinding leggen met de eigen collectie en omgeving? Welke mogelijkheden ontstaan voor het publiek in het ontwerpproces? Welke rol kunnen designers spelen in het vormgeven van de toekomst?

Een eigennijverige positie

Doordat het Zuiderzeemuseum een cultuurhistorisch museum is en geen designmuseum, kan het met een open blik naar vormgeving kijken; design is geen doel, maar een middel. Het Zuiderzeemuseum pretendeert geen overzicht te bieden van de wereld van design, maar zoekt de samenwerking met vormgevers op om haar collectie met het heden te verbinden en het verleden met een frisse blik te blijven bezien. Ze verstrekt opdrachten en koopt ook werk aan, waar dat een waardevolle aanvulling en reflectie op de cultuurhistorische collectie is.

Afb. 1
Unfold i.s.m. Tim Knapen,
L'Artisan Électronique, 2010
(Foto Erik en Petra Hesmerg).

Afb. 2

FormaFantastasma, *Autarchy*, 2010
(Foto Erik en Petra Hesmerg).

Het Zuiderzeemuseum doet dat op een eigenzinnige manier, zonder zich te laten leiden door een 'canon' van het design. Wel blijkt, wanneer je het begin 2012 verschenen boek *Hands on!* van Jeroen Junte, over Nederlands design van de afgelopen tien jaar bekijkt, dat 90% van de genoemde vormgevers in de museumcollectie is vertegenwoordigd.

Twee jaar geleden nam het Zuiderzeemuseum voor het eerst deel aan een conferentie van MUSCON, sinds 1996 het toonaangevend internationaal platform voor musea gespecialiseerd in design, hedendaagse kunst en architectuur. Er zijn ruim honderd musea aangesloten waaronder giganten als het Victoria and Albert Museum, het Centre Georges Pompidou en het Stedelijk Museum Amsterdam. Toen het Zuiderzeemuseum voor het eerst deelnam aan een conferentie van dit platform, keken de andere museummedewerkers een beetje vreemd op: wat deed een openlucht-

museum in hun midden? Maar in 2011 werd het Zuiderzeemuseum zelf uitgenodigd om te praten over zijn samenwerking met vormgevers. Met zijn eigenzinnige visie op de toepassing van design weet het Zuiderzeemuseum zich op authentieke wijze te onderscheiden en levert het een unieke toevoeging aan het museumwezen. Een collectie als van het Zuiderzeemuseum, die ook bestaat uit boten en huizen, vergt veel onderhoud en is in verhouding duur. Het is van belang steeds te laten zien waarom het nodig is om dit erfgoed te behouden voor de toekomst. Door met haar cultuurhistorische collectie als uitgangspunt naar de toekomst te kijken, actualiseert het museum de eigen collectie en verstevigt het zijn bestaanswaarde. De interesse van vormgevers en kunstenaars om met de collectie aan de slag te gaan, laat zien dat de museale objecten, kunst of ambacht, die in het verleden zijn gemaakt, als bouwstenen voor de toekomst dienen. Daarom is het belangrijk

dat het Zuiderzeemuseum haar collectie voor nu en de toekomst zorgvuldig bewaart, beheert en tentoonstelt. Jeroen Junte schreef in *De Volkskrant* van 8 mei 2011 als volgt over NIJVER|heden: "*Studio Makking & Bey laat zien dat traditionele ambachten ook vandaag nog relevant kunnen zijn en zelfs urgentie bezitten. Vergeten grondstoffen en versleten technieken die aanknopingspunten bieden voor innovatieve manieren van handmatige productie; het is een verrassende kijk op een werkwijze die veel te weinig aandacht krijgt. Oude ambachten kunnen nog relevant zijn en zelfs urgentie bezitten. Traditioneel handwerk moet net zo innovatief zijn geweest als een kunststof lamp die met één druk op de knop uit een kastje rolt.*" Een tentoonstelling als NIJVER|heden laat zien dat het museum slaagt in haar opzet.

Mevrouw I. Vermeulen schrijft voor MuseumVisie en werkt voor tentoonstellingmaker Otte Vermeulen.

Afb. 3
Tentoonstelling NIJVER|heden
(Foto Erik en Petra Hesmerg).